

Umeås offentliga rum

Samhällsbyggnadskontoret
Umeå kultur, maj 2007

ARBETSGRUPP RESPEKTIVE REFERENSGRUPP HAR BESTÅTT AV:

Carl Arnö, parkchef
Yngve Björklund, f.d. kulturchef
Olle Forsgren, stadsarkitekt
Stefan Jonsson, f.d. parkchef
Lars Sahlin, konstintendent

Carin Conradsson, f.d. ordförande byggnadsnämnden
Lennart Degerliden, vice ordförande tekniska nämnden
Christer Paulsson, ordförande tekniska nämnden
Marie-Louise Rönnmark, ordförande kulturnämnden
Nils-Åke Sandström, f.d. vice ordförande byggnadsnämnden
Anna-Karin Sjöstrand, vice ordförande kulturnämnden

LAYOUT, REDIGERING OCH FOTOBEBARBETNING:

Gunilla Viksten, Samhällsbyggnadskontoret

INNEHÅLL

Bakgrund.....	3
Ett gemensamt estetiskt ansvar.....	4
En gemensam värdegrund.....	5
Stadens själ.....	6
Tillgänglighet, trygghet, jämställdhet och mångfald.....	6
Prioriterade arbetsområden	8
Stadens belysning.....	8
Stadens byggnader.....	10
Stadens färger.....	10
Stadens gator.....	10
Stadens golv.....	12
Stadens interiörer.....	12
Stadens konst.....	14
Stadens möbler.....	16
Stadens skyltar.....	17
Stadens parker och vatten.....	18

Bakgrund

I en motion i kommunfullmäktige 1998-02-16 hemställde Anna-Karin Sjöstrand (fp) att fullmäktige skulle fatta beslut om att ta fram ett program för utformning av det Offentliga rummet.

En arbetsgrupp med tjänstemän från kulturförvaltningen, tekniska kontoret och stadsbyggnadskontoret bildades för att inledningsvis studera vad som menas med ett offentligt rum, vilka aktörer som är aktuella samt hur andra kommuner har hanterat frågan. Arbetet redovisades i kommunstyrelsen 1999-10-05 med en rekommendation från arbetsgruppen att arbetet skulle fortsätta under inflytande av den nya stadsarkitekten som tillträdde våren 2000.

Kommunstyrelsen beslöt att programarbetet skulle utformas i enlighet med den modell som arbetsgruppen föreslagit, samt att ge kulturförvaltningen uppdraget att leda programarbetet och redovisa resultatet till kommunfullmäktige. Kulturnämndens, byggnadsnämndens och tekniska nämndens eventuella synpunkter på förslaget ska inarbetas innan det föreläggs kommunfullmäktige.

Arbetsgruppen anser att den typ av program som på detaljnivå rekommenderar val av material och design snabbt blir inaktuella och i vissa fall kan upplevas som begränsande för utvecklingen. Arbetsgruppens program saknar därför detaljerade regleringar och anvisningar och formulerar istället en gemensam värdegrund med uppmaning till eftertänksamhet, omsorg och medvetenhet om betydelsen av estetiska värden för medborgarnas trivsel. Programmet manar också till fördjupade studier inom vissa områden.

Ett gemensamt estetiskt ansvar

Riksdagen antog 1998 ett handlingsprogram benämnt Framtidsformer.

Syftet är att få staten att uppträda förebildligt i sitt sätt att upphandla arkitektur, formgivning och design.

Riksdagen menar att kunskaper inom dessa gestaltungsområden är en viktig demokratifråga. Man poängterar uppdragsgivarens betydelse, talar om den goda beställaren, och betonar att hans eller hennes kunskap, inställning till uppgiften och förståelse samt respekt för konstnärliga villkor och processer är avgörande för resultatet.

Landets kommuners betydelse betonas och de uppmantras att anta strategier eller lokala handlingsprogram för att stärka kvalitetsaspekter och miljökvaliteter i den byggda miljön. Kanske kan man säga att en kommun är den goda estetikens minsta gemensamma nämnare, eftersom allt vi företar oss äger rum i någon av landets 289 kommuner. Om så är fallet, vilar ett särskilt ansvar på Umeå som i sitt fullmäktige fastställt som övergripande mål att verka för att

”Höja attraktionskraften och vidareutveckla Umeå till en av de mest dynamiska tillväxtkommunerna i Europa.”

”Utveckla Umeå mot en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för boende, arbete, fritid och näringsutveckling. En miljö som präglas av jämställdhet, mångfald och tillgänglighet för kommunens alla invånare.”

Umeås offentliga rum utgör en naturlig arena för en stor del av stadens samlade aktiviteter. För att bidra till ovanstående utvecklingsmål krävs att de ständigt pågående åtgärderna, stora som små, som berör stadsbildens förändring och förädling utgår från följande målsättningar:

- att Umeås ursprung, själ och identitet vårdas och att års-tidsväxlingarna tas tillvara,
- att Umeås offentliga rum kännetecknas av god tillgänglighet, jämställdhet, trygghet och mångfald,
- att Umeås offentliga rum präglas av förebildlighet och professionalism vad gäller utformning och gestaltning.

Det är uppenbart att kommunen ökar verkningsgraden av de satsningar som görs i gestaltningen av det offentliga rummet genom en ökad samverkan både internt och genom ökad samverkan med andra aktörer inom verksamhetsfältet. För att åstadkomma goda förutsättningar för en sådan process bör arbetet ske utifrån en gemensam värdegrund, det vill säga med en djupare insikt om vilka faktorer som påverkar det offentliga rummets kvalitet.

Följande beskrivning av utgångspunkter och prioriterade arbetsområden läggs som grund för den fortsatta gemensamma utvecklingen av Umeås offentliga rum.

En gemensam värdegrund

Stadens centra med platser för möten, för handel, för trafik, för agitation och inte minst för rekreation är det vi här kallar Umeås offentliga rum. Vi utvidgar alltså det traditionella rumsbegreppet till att gälla även utrymmet mellan husen i staden. Gatorna, trottoarerna och parkerna är rummets golv. Husfasader och trädrader bildar väggarna och små kiosker, fontäner liksom parksoffor, papperskorgar och cykelställ betraktas som det offentliga rummets möbler.

Hur ska vi lämpligast utveckla vårt gemensamma estetiska ansvar? I en kraftigt expanderande stad som Umeå finns ett allt tydligare behov av en fördjupad helhetssyn, en gemensam värdegrund, bland ett växande antal centrumaktörer.

Kommunens närvaro i och ansvar för förändring och förädling av centrum måste därför utvecklas och förtydligas bland annat genom att interna rutiner förändras. När och hur kopplas facknämnder in? Är beslut att ersätta döende björkar längs Rådhusplanaden enbart en fråga för tekniska nämnden? Är utsmyckningar av cirkulationsplatser en fråga för kulturnämnden och skyltning en fråga för byggnadsnämnden? De följande avsnitten i dokumentet föreslår en lämplig avgränsning av det gemensamma arbetsområde som formar Umeås offentliga rum.

Stadens själ

Stadens identitet har skapats under lång tid och kopplingen till stadens historia bör särskilt beaktas i det offentliga rummet. Trähusbebyggelsen liksom de grönskande, lummiga gaturummen är kulturhistoria som bör bevaras, återskapas, förnyas eller förädlas vid utformningen av det offentliga rummet. Historisk förankring ger trygghet, förståelse och identitet.

Våra mötesplatser, det vill säga våra gator, torg och parker bör i allt högre grad formas dels för att samspela med stadens offentliga och kommersiella byggnader, dels för att skapa energi åt ett levande centrum som större delen av dygnet sjuder av gatuliv. Utöver de praktiskt funktionella aspekterna på dessa stadsrum finns liksom inomhus även behov av estetiska kvalitéer och platser för vila och kontemplation. Den stad som formar sådana fungerande helhetsmiljöer och inspirerande mötesplatser utvecklar stark dragningskraft på människor. Staden får själ, identitet och med tiden även minnen.

Årstidernas växlingar är en viktig del av stadens själ som i högre grad bör tas tillvara för att bidra till stadens dynamik och särart. Vintertid ger kylan, mörkret, snön och den låga vintersolen unika förutsättningar för vinterattraktioner och belysning av staden. Sommartid ger de ljusa nätterna förutsättningar för en aktiv och attraktiv stad över hela dygnet. Årstidsväxlingarna bör bejakas i högre grad och ses som en unik förutsättning för det offentliga rummets utveckling snarare än som ett hinder.

Tillgänglighet, trygghet, jämställdhet och mångfald

Frågor om tillgänglighet för funktionshindrade, trygghet och jämställdhet ska genomsyra allt arbete med att förändra centrum och på alla nivåer. Belysning, orienterbarhet och fri sikt är de viktigaste faktorerna för en trygg och säker utomhusmiljö. Konflikter med andra värden kommer att uppstå, exempelvis vid gestaltningen av parkerna där lummighet och en intimare ljusmiljö eftersträvas. Kommunens jämställdhetsplan och mångfaldsplan kan användas i tillämpliga delar i det fortsatta arbetet för att hantera dessa konflikter på bästa sätt.

Tillgänglighet ...

Större trygghet kan uppnås bland annat genom att målmedvetet arbeta med belysning, god orienterbarhet och fri sikt ... här är ett bra exempel på motsatsen!

Prioriterade arbetsområden

Arbetsområdena är sorterade i bokstavsordning. Det går inte att framhålla något enskilt område som mer väsentligt än ett annat. Den viktigaste faktorn för att uppnå en god kvalitet är att fortsatt utveckling av Umeås offentliga rum utgår från en helhetssyn, där varje enskild del i lika hög grad bidrar till slutresultatet.

Stadens belysning

Belysningen är viktig för helheten och orienterbarheten i staden. En god och genomtänkt belysning bidrar också till tryggare miljöer. Olika ljuskaraktärer är minst lika viktiga att planera in som valet av armaturer. Alla kanske inser vad ljussättningen av en teaterscen betyder men alla har inte insett vad stadsrummet ger för möjligheter. Den så kallade umelampan ger inte rätt ljus på gågatan. Det bör skapas mer "festivitas" längs detta kommersiella stråk! Här finns det både ett uppvaknande intresse och ny belysningsteknik att ta tillvara.

Några städer i Sverige har börjat arbeta konkret med detta och uppnår spännande resultat. Vi har unika möjligheter att levandegöra och höja attraktiviteten i centrum under våra mörka månader genom en medvetet sammanhållen belysningsplanering för centrum.

God belysning ger ljus på rätt ställe. I detta fall skickas det mesta ljuset upp i luften i stället för att belysa marken!

I parkerna är det lika viktigt att belysa växtligheten som gångvägarna. Viktiga byggnader lyfts fram med hjälp av fondbelysning.

Stadens byggnader

Umeå är en genuint norrländsk trästad vars centrum är kulturhistoriskt riksintressant i och med att denna karaktär är så väl bibehållen. Byggnadsskicket har analyserats av förre stadsarkitekten Hans Åkerlind och formulerats i form av en kortfattad ”grammatik”. Dessa anvisningar har fått relativt stort genomslag i stadens nyare bebyggelse och har på detta sätt bidragit till att bevara och förädla Umeås särdrag.

Arbete pågår på uppdrag av byggnadsnämnden med att fördjupa anvisningarna till en samlad ”lokal byggnadsordning” för Umeås centrala delar. Dokumentet ska peka både på utformningsfrågor och samtidigt på utvecklingspotentialen i de centrala stadsdelarna.

Stadens färger

Trähusen har en ljus färgskala i varma kulörer. På stenhusen är fasadteget oftast rött. Taken varierar både i kulör och i material men är oftast synliga, ”riktiga” tak vilket gör att taklandskapet blir en viktig del i helheten. Bortsett från byggnadernas ofta medvetna kulörval finns ett mer eller mindre omedvetet inslag av olika färger på stolpar till belysning och skyltar, transformatorhus och elskåp, småbyggnader såsom lotterikiosker och telefonhytter, papperskorgar och sopcontainrar, parksoffor och möbler på uteserveringar etc.

Ett kulörprogram som innefattar ovanstående inslag i gatu- och parkmiljön bör upprättas med avsikt att förstärka stadsbilden och göra den mer attraktiv genom att vårda sig om dessa till synes triviala men ändå så viktiga detaljer!

Stadens gator

Ett levande centrum innebär bland annat att inåtvända gallerior bör undvikas. Stadskärnans gator ska i första hand befolkas, sommartid såväl som övriga årstider. Detta medför att bättre väderskydd och helst också uppvärmda gångytor är önskvärda för att gatorna ska bli attraktiva promenadstråk även vintertid. Nya skärmtak närmast fasaderna kan komma i konflikt med bevarandet av äldre kulturhistorisk bebyggelse, men bör prövas i varje förekommande fall i syfte att skapa klimatskyddade och be-

Långgatornas trottoarer i centrum är solbelysta tack vare byggnadernas storlek och placering.

Trähusen med sin ljusa lätta färgskala speglar ned ljuset till gator och trottoarer.

Även stenhusen har i regel en ljus kulör, ofta ljusst rött tegel som i detta fall.

Storgatan har fått en ny beläggning som anknyter till den gamla umegatans kullersten och björkplaneringar.

kväma utomhuspassager genom hela centrum. Överglasning av hela gator eller inglasade gångbroar över gatorna hör däremot inte annat än i undantagsfall hemma i en rutnätsstad som Umeå.

Utförningen av gatorna och trottoarerna i centrum uppvisar i dagsläget en provkarta på tillfälligheter och bristande helhetsgrepp. Trafikregleringar av olika slag med åtföljande skyltflora som sällan samverkar med övrig struktur bidrar starkt till detta med dålig orienterbarhet som följd. Här krävs en bättre samordning med alla in-tressenter i centrum. De flesta av dessa frågor kommer att beröras i arbetet som görs på uppdrag av tekniska nämnden med att upprätta ett förslag till ny trafikplan för Centrala stan inklusive näraliggande stadsdelar.

Stadens golv

Man brukar kalla anlagda ytor i den offentliga miljön såsom gator, trottoarer och torgytor för stadens golv. Det finns många goda exempel på städer som medvetet arbetat med att lyfta nivån på utförandet av markbeläggningsarna och därmed skapat ett mycket påtagligt lyft för upplevelsen av helhetsmiljön i sin stadskärna. Umeå har i detta avseende släpat efter och kan på det hela bara uppvisa en torftig och sliten offentlig miljö. Undantag finns emellertid. Vasaplan med sin sammanhållna och relativt väl bearbetade markbeläggning, inramning av planteringar och sina väntkurar är ett bra exempel på vad en medveten gestaltning utifrån ett helhetsgrepp kan åstadkomma.

Goda ansatser hittas bland annat på en liten del av Kungsgatan öster om Rådhusorget. En del av Storgatan är det senaste lyckade exemplet som visar att det är möjligt att kombinera den ”historiska Umeågatans” gestaltning med moderna krav. Vidare finns några solitärer, till exempel den utsökt enkla fontänen utanför stadsbiblioteket. Myllret av människor uppväger delvis Rådhusorget och gågatans estetiska brister. Historiskt är torget den naturliga mötesplatsen och ett centrum i stadens puls. Här får demokratin röst likaså olika kulturella yttringar vid sidan av den brokiga torghandeln. Torget skulle dock uppenbart behöva både vackrare möbler och festligare belysning för att kunna hävda sig i jämförelsen med andra städernas centrumtorg.

Rådhusstorget är en naturlig arena och träffpunkt. Torghandeln upplevs dock av många som skräpiga och ful...

... inte minst vintertid!

Renmarkstorgets fontän har tagits fram ur buskaget. Plattläggningen är i stort behov av omläggning. Planering pågår!

Vigselrummet i Rådhuset. Det var här det hela började ... En debatt om inredningen ledde fram till en motion i fullmäktige med krav på ett program för Umeås offentliga rum.

Stadens interiörer

Vår gemensamma stadsmiljö bör utformas med stor omsorg då en kommuns status kan sägas avspegla sig i den totala offentliga miljön – ute som inne. Ett förebildligt uppträdande från kommunalt håll har dessutom förutsättningar att bli vägledande för andra aktörer i stadsrummet.

Merparten av kommunens lokaler är offentlig miljö i betydelsen att de besöks av allmänheten. Allt är offentlig miljö i betydelsen att de bekostas av allmänna medel. Som utformare och brukare av lokalerna har vi alla ett delat ansvar, såväl estetiskt som ekonomiskt. En omsorgsfullt gestaltad miljö ger ett professionellt intryck. Det är därför av stor betydelse att enskildheterna korresponderar och bildar en estetisk helhet. Detta förutsätter i sin tur en ömsesidig respekt mellan dem som inom ramen för sin yrkesutövning bidrar till utformningen av miljön såväl som de som nyttjar den.

Stadens konst

Kulturpropositionen (1996/97:3) slår fast att det i hög grad är kommunernas ansvar att uppträda förebildligt i frågor rörande offentlig estetik. Umeå bör med sin samlade kompetens inom området ha goda förutsättningar att bli nationellt ledande i utvecklingsarbetet kring den offentliga konsten.

Stora sammanträdesrummet, Hörnefors
kommundelskontor.

The thing ...

Skulpturen i gaturummet utanför
Strömpilen understryker rörelsen i
platsen. Gormley.

Iskonst.

Från att tidigare ha talat om konstnärlig utsmyckning övergår allt fler till att använda begreppet konstnärlig miljögestaltning. Från att konsten har varit något man applicerar i efterhand har konstnären i betydande grad övergått till att vara en integrerad deltagare i den komplicerade process som gestaltningen av det offentliga rummet innebär. Denna nya attityd bör genomsyra allt kommunalt förändringsarbete i stadsrummets exteriör och interiör.

De kommunala insatserna syftar till att, genom inköp eller beställningar av yrkesutövande konstnärer, berika den offentliga miljön med samtida konst av bestående konstnärligt värde. Stort avseende bör fästas vid pedagogiska initiativ i syfte att förklara den idébaserade konsten, för att därigenom öka legitimiteten för genomförda kommunala satsningar inom bildkonstområdet.

Här passar vita parksoffor bäst!

Stadens möbler

Parksoffor, planteringsurnor, uteserveringar och fontäner är självklara möbler i staden. På samma sätt som inredningar är viktiga för ett enskilt rums karaktär är stadens möbler och belysning viktiga för utomhusmiljöerna. De bör därför utformas och väljas utifrån en helhetssyn om Umeås identitet, samtidigt som den enskilda platsens karaktär och användning ska beaktas. Detta gäller även torgpaviljonger, telefonkiosker, toalettbyggnader, lotterikiosker, papperskorgar och större sopkärl, torgstånd, etc.

Parkmöbler med form och färg i samklang med byggnader och växtlighet.

Här kan ett designprogram bidra till en samsyn hos alla aktörer i syfte att förstärka centrumets attraktivitet och identitet. Det bör omfatta allt från kulörval och materialval till placeringsprinciper.

Stadens skyltar

Den kommersiella skyltningen hotar att dränka husfasaderna samtidigt som trafik- och hänvisningsskyltar bildar en allt tätare skog av stolpar på trottoarerna och torgen. Kommunen har en skyltpolicy enbart för den kommersiella skyltningen. Policyn är av gammalt datum och är i några stycken överspelad.

En översyn av skyltningsprinciperna skall genomföras i dialog med berörda kommunala enheter, näringsliv och fastighetsägare för att få önskat genomslag.

Kommunens egna skyltar i en salig blandning ...

... och köpmännens skyltar i en motsvarande!

Rådhusparken har fått kontinental prägel ...

Stadens parker och vatten

Björkar längs gatorna, parker, blomplanteringar och Umeälvens vatten är viktiga byggstenar i stadskärnans grönstruktur. I takt med att staden växer används stadskärnans parker allt flitigare. Senare års forskning visar också att grönskan i centrala staden blir allt viktigare för stadsbornas hälsa, rekreation och sociala liv.

De parker som vi har i centrum är relativt små till ytan varför önskvärd avskildhet och frid från gatularm och trafikbuller är svår att uppnå. Främst på grund av att parkytorna är små, blir de centrala parkerna samt planteringarna och gräsytorerna i Rådhusplanaden hårt slitna. I Umeå grönstruktur konstateras att det finns brist på parker i centrum. Förslag på såväl nyanläggning som utveckling för att förbättra situationen finns redovisade. Dessa förslag bör fullföljas och arbetet med fortsatt inventering och analys bör återupptas.

I samarbetsprojekt med deltagande av samtliga centrumaktörer (staden mellan broarna) belyses för närvarande utvecklingsmöjligheterna i kajområdet. För att tillskapa en rejält tilltagen stadspark föreslås att den befintliga parkeringen och Strandgatan flyttas och att utrymme ges för en sammanslagning av Broparken i väster via kajområdet och Rådhusparken till Kyrkparken och Döbelns park i öster. En fantasieggande men samtidigt realistisk lösning.

Härigenom kan ett nytt attraktivt vistelserum skapas för Umeåborna. Ett grönskande vardagsrum vid älven fyllt av möjligheter för upplevelseattraktioner, socialt liv och rekreation. Och stadens centrum skulle återförenas med älven igen efter en lång tids separation!

För arbetsgruppen:

Carl Arnö
SHBK, gata/park

Olle Forsgren
SHBK, plan och bygglov

Lars Sahlin
Umeå kultur

... men vi borde ta tillvara vattenkontakten ännu bättre i centrum. Panering pågår!

Umeås offentliga rum

Samhällsbyggnadskontoret

Besöksadress Stadshuset, Skolgatan 31A
Postadress 901 84 Umeå
Telefon 090-16 13 61
E-post samhallsbyggnadskontoret@umea.se

Kulturförvaltningen

Besöksadress Rådhuset, Rådhusorget 1
Postadress 901 84 Umeå
Telefon 090-16 33 58
E-post kulturförvaltningen@umea.se

► www.umea.se

